

Írta: Bíró Veronika – Tapasztó Gábor

A „KIÚT” CSALÁDSEGÍTŐ ÉS GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT A JELZŐRENDSZER TÜKRÉBEN

A szolgálat ma

Az 1992-ben alakult „Kiút” Családsegítő Szolgálat, a III. kerületi önkormányzat által fenntartott nem hatósági, hanem szolgáltató jellegű, mentálhigiénés és szociálpolitikai intézmény. Feladatai az elmúlt időszak társadalmpolitikai és törvényi változásai következtében egyre bővültek Legjelentősebben az 1997. XXXI. törvény következtében, melynek hatására 1997. novemberében megalakult a KIÚT keretei között külön szervezeti egységként a gyermekjóléti szakmai csoport. A két Szolgálat azóta komplex szociális és gyermekvédelmi ellátást nyújtva szorosan együttműködik, de szemléletmódjában a gyermekjóléti csoport a szociális munka eszköztárát használva elsősorban a gyermekek hosszú távú érdekeit tartja szem előtt. Az intézmény jelenlegi, teljes neve: III. ker. Óbuda-Békásmegyer Önkormányzat „Kiút” Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat.

A Gyermekjóléti Szolgálat (továbbiakban Szolgálat) különösen fontos célkitűzése a lakosság minél szélesebb körének elérése, amely a jobb, könnyebb megközelíthetőséget jelenti. Ezért a Szolgálat három különböző (Váradi utcai, Szentendrei úti, Kelta utcai) telephelyen működik felosztva és lefedve a kerületet. A területi felosztásban végzett munka segíti a társintézményekkel, és különösen a jelzőrendszer tagjaival való jobb kapcsolattartást, illetve ennek átláthatóságát, aminek kiépüléséről kronológiai szempontból e rövid értekezés keretében kívánunk szólni.

A mindhárom telephelyen dolgozó „gyermekjóléti” családgondozók munkájában lényeges szerep jut – a jelzőrendszerrel szorosan összefüggő – koordinációs feladatokra, ezért folyamatos kapcsolatot tartanak (jelzéseket, észleléseket fogadnak), közös eset kapcsán pedig együttműködnek a gyermekek nevelését, gondozását, oktatását és fejlesztését végző intézményekkel.

A Szolgálat fontosnak tartja az intézmény és a helyi lakosok közötti szoros kapcsolattartást, ezért a személyes segítő kapcsolat keretében végzett családgondozáson kívül igyekeznek széles programkínálattal, csoportfoglalkozásokkal (Baba-mama klub, Kamasz-klub, nyári tábor és kirándulások szervezése hátrányos helyzetű gyermekeknek) is szolgálni a helyi lakosok igényeit és szükségleteit. E feladatokkal együtt tudják ugyanis a gyermekjóléti szolgálatok feladatául kirótt gondozás, szolgáltatás, szervezés hármását maradéktalanul ellátni.

A terület bemutatása

A III. kerület Budapest második legnépesebb kerülete. 129 404 állandó lakosának 16,07 %-a (azaz 20 797 fő¹⁷) kiskorú. 40 km²-es területe alapján Magyarország hatodik legnagyobb városa, amely több, különböző háttérű, eltérő adottságokkal és anyagi feltételekkel rendelkező társadalmi réteget, s ennek megfelelően különböző jellemzőket felmutató területeket foglal magába. Jól megkülönböztethető a kerület középső, belső része,

¹⁷ Forrás: III. kerületi Polgármesteri Hivatal (ifjúsági referens), 2001.

valamint a külső békásmegyeri rész. A Szolgálat munkájának területi tagolása, azaz a telephelyek kialakítása is ezen területi eltéréseket követi.

A kerület legpolgáriasodottabb része Belső-Óbuda, ahol nagyarányú az innováció és a tőkebeáramlás. Az itt élő középréteghez tartozó lakosság igényei alapvetően kijelölik a Szolgálat munkájának fő irányát: a kerület többi részéhez képest kevesebb a díjhátralékos, szegény, létminimum alatt élő család, míg nagyobb hangsúlyú a mentális és a családi kapcsolatok stabilitását célzó munka.

A Szentendre úti új telephely Aquincum, Kaszásdűlő, Rómaipart, a Hegyvidék és Csillaghegy lakosságát látja el. E kertvárosias terület arculata néhol egy vidéki kisvárost vagy üdülőövezetet idéz, ami az itt dolgozó gyermekjóléti team feladatait és módszereit is befolyásolja.

A talán legtöbb feladatot adó Békásmegyér egy területi szempontból kis kiterjedésű, de nagy lakosságú, lakótelepekkel telített terület. A lakótelepek felépítéskor (1975-1983) az üres lakásokba elsősorban a sokgyermekes családokat és a lebontandó épületek bérlőit telepítették be. A jelenleg hozzánk forduló populáció élethelyzetét vizsgálva elmondható¹⁸, hogy az első beköltözők gyermekeinek családalapítása után a lakótelepekre jellemző általános amortizáció együtt járt a jobb helyzetű rétegek elköltözésével, s az itt maradók folyamatos lecsúszásával, pauperizációjával, mely következményeként számos deviáns jelenség jelent meg az itt élő családokban és a lakókörnyezetben. A Szolgálat klientúrájának döntő többsége gyenge értékpreferenciákkal rendelkezik: nem jelentenek kvalifikált munkaerőt, vagyonuk és állandó munkahelyük nincs, jórészt alkalmi munkából élnek.

Az alkohol- vagy drogproblémával, mentális betegségekkel küzdő családok, és az illegálitás határát súroló életvitel nem hagyta érintetlenül az e családokban élő és nevelkedő gyermekeket sem. Ezek a fiatalok az otthoni mintát követve s a családok érzelmi megtartóképességének hiányában a lakótelepi sivárság okozta unalomból, gyakran sodródni különböző devianciák irányába. Így a bölcsődékben, óvodákban, iskolákban, vagy a kerületben működő Máltai Szeretetszolgálat játszóterein különböző problémákkal küzdő, normaszegőként jelentkező gyermekek az esetek többségében „tünethordozók”, s a problémák megoldása csak családjaikat is bevonva lehetséges.

A jelzőrendszer kiépítésére tett kezdeti próbálkozások

Fennállásának első 3 évében a Szolgálat legfontosabb feladata a kerület szociális ellátórendszerébe való beilleszkedés és a team feltöltése volt. Ezért az 1997-es megalakulástól kezdve a Szolgálat vezetősége jelentős erőfeszítéseket tett, hogy a jelenlegi jelzőrendszer 85 intézménye (24 általános iskola, 31 óvoda, 10 bölcsőde, 2 nevelési tanácsadó, 11 háziorvosi-, és 7 gyermekorvosi-védőnői rendelő¹⁹), az önkormányzat illetékes osztályai, valamint egyéb állami és civil szervezetek megismerjék feladatát és elfogadják szerepét a helyi szociális és gyermekvédelmi ellátórendszerben.

Többször előfordult, hogy egy-egy szervezet – tudattalanul is védvén saját munkáját és vélelmezett helyét – a Szolgálatot nem tekintette partnernek, nem vonta be saját munkájába és a hatékony közös munkára buzdító megkeresésekre kibúvókat keresett, elhárította az információcserét, titoktartásra hivatkozott, vagy azt kérte, hogy a problémás esetekről inkább a Szolgálat jelezzen számukra...

A jelzőrendszer tagjai a „gyermekvédelmi” törvényben előírt feladataikat nem egyszer megkérdőjelezték, és segítséget elég későn, már egy akut krízishelyzet kialakulásakor

¹⁸ Forrás: Komka Norbert: Korunk pauperei, in.: Élet és Tudomány 2001/47 pp.: 1478-1480

¹⁹ Forrás: III. kerületi Polgármesteri Hivatal (ifjúsági referens), 2001.

kértek. (Nehezen fogadták el például, hogy veszélyeztetettség esetén kötelességük jelezni, ami után a Szolgálat családgondozója az esetgazda: ő fogja össze a gyermekvédelmi intézmények munkáját, ő szervezi az eset kapcsán felmerült feladatokat és jelentéseivel ő segíti a Gyámhatóságot döntései meghozatalában.)

Az 1999-2000-es tanév során már nem a vezetők, hanem a családgondozók vették fel a kapcsolatot a jelzőrendszer tagjaival, amikor is felosztották egymás között a jelzőrendszer intézményeit, elsősorban a régebbi szakmai ismeretségek nyomán. De – egy átfogó koncepció hiányában – előfordult, hogy egy lakótelep bölcsődéjének, óvodájának és általános iskolájának különböző családgondozói voltak.

A tanév folyamán nagyon lassan megindult a korlátozott információcsere a Szolgálat és a jelzőrendszer tagjai között, de még így is bőven akadt pontatlan jelzés, érthetlenség, a nehezebb esetek „átpasszolása”. A tanév végére azért annyit sikerült elérni, hogy a jelzőrendszer tagjai megértették, hogy szorosabban kell együtt dolgozniuk, bár azt még nem értették pontosan, hogy ez hogyan fog történni.

Az utcák szintjének mélységéig tagolt jelzőrendszer kiépítése

2000 elején a képviselőtestület a Szolgálat számára 24 új státuszt és 2001. január elsejei kezdéssel egy új telephely felállítását szavazta meg. Ezzel a 2000-2001-es tanév kezdetére fel tudott állni a szakképzési és lakosságszám szerinti előírásoknak megfelelő Gyermekjóléti Csoport, amely 2000 őszén két (a második félév kezdetére pedig 3) telephellyel 12 családgondozóval és egy szakmai csoportvezetővel rendelkezett, telephelyenként 4-6 családgondozóval.

A Gyermekjóléti Szolgálat új vezetője 2000. október elején egy nyílt pályázat útján került kiválasztásra. (A pályázatra jelentkezni egy több telephelyen működő Gyermekjóléti Szolgálat szakmai programjának a kidolgozásával lehetett.) Ezzel a háttérrel kezdődött el az új felfogású, egymásra épült feladatokból álló munka, amely a jelző és észlelőrendszer újrakiépítésével és aktívabb bevonásával kívánta a leghatékonyabban megelőzni és felszámolni, a területén élő gyermekek veszélyeztetettségét.

A munka lépcsőfokai:

1. Területi tagolás

Első lépcsőben a III. kerületet a lakónépesség elhelyezkedése alapján a fentiekben már ismertetett 3 területre osztották. A telephelyek a hozzájuk tartozó területen működő szociális, egészségügyi, nevelési, oktatási intézményektől fogadták a jelzéseket és koordinálták a gyermekvédelmi intézmények közös munkáját. E célból, s a munka megkönnyítése, átláthatóbbá tétele okán a telephelyeken dolgozó családgondozók elosztották egymás között egyenlő részre a jelzési kötelezettséggel bíró intézményeket, és egy megbízólevéllel ismét felvették velük az intenzív szakmai kapcsolatot. Minden családgondozó e rendszerben 4-8 intézménnyel dolgozott szorosabban együtt. (2000 decemberétől szükségessé vált a leginkább szlómósódó, békásmegyeri területen az utcák szintjének a mélységéig történő továbbbontás a védőnői körzetek figyelembe vételével.)

Tekintve, hogy a Szolgálat önként betérő ügyfelekkel, valamint a társintézmények által „veszélyeztettként jelzett” gyermekekkel és családokkal dolgozik, ezért az önkéntes ügyfelek családgondozója az első interjút felvevő, az írásban jelzetteknel pedig a területi illetékes családgondozó lett.

2. Megismertetés

Második lépésként a Szolgálat munkatársai a területileg tagolt jelzőrendszer kiépítése után minden lehetséges fórumon, konferencián egy általuk készített brosúracsomaggal ismertették a kerületen belüli munkájukat, feladataikat, és az új jelzőrendszer felosztását.

Ezt a célt szolgálta a 2001 januárjában a Békásmegyeri Községi Házban rendezett gyermekvédelmi konferencia, ahová

a kerületben dolgozó összes gyermekvédelmi szakember meghívót kapott. Ezen a rendezvényen a Szolgálat munkatársai előadásokat tartottak a gyermekek jogairól, a szenvedélybetegség veszélyeiről, a gyermekkori bűnözésről és a jelzőrendszer preventív hatásáról, a szekcióüléseken pedig a jelzőrendszer tagjaival a gyermekvédelmi törvényt és a kerületi gyermekvédelem aktuális kérdéseit elemezték.

3. A dokumentálás

Harmadik lépcsőben a gyermekjóléti csoport tagjai a régebbi pontatlan, sokszor telefonon küldött és később nem vállalt jelzések kiküszöbölését elősegítendő, kidolgoztak egy speciális, a Macis nyilvántartási rendszeren alapuló jelzőlapot a gyermekvédelmi felelősök (1. sz. melléklet) és az egészségügyi intézmények dolgozói (2. sz. melléklet) számára. A jelzőlapokat eljuttatták a társintézmények felé, és megkérték őket, hogy a továbbiakban ezen jelezzenek. Ezután kidolgoztak egy visszajelző lapot (3. sz. melléklet) is, amit a nekik jelző intézmények részére a gentleman's agreement értelmében, a családokkal való kapcsolatfelvétel után küldtek vissza, ezzel is jelezve az együttgondolkodás, egymás munkájára támaszkodás fontosságának elismerését.

4. Esetkonzultáció és esetkonferencia

Negyedik lépcső: 2007 tavaszától nagy hangsúlyt kaptak a közös esetmegbeszélések (ahol a KIÚT szakemberei-), az esetkonzultációk (ahol egy érintett terület pl. a gyermekvédelmi felelősök, vagy a védőnők-) és az esetkonferenciák (ahol a család és a jelzőrendszer tagjai vettek részt). Ezekre a megbeszélésekre minden érintett családgondozó készült valamilyen részfeladattal. Az esetkonzultációkról és esetkonferenciákról minden esetben jegyzőkönyvet, és visszatekintőt készítettek, amely a legjelentősebb megállapodásokat és hozzászólásokat tartalmazta. A visszatekintőt – hivatalosan iktatott formában – minden résztvevő utólag megkapta.

Szintén jelentős megállapodásnak tekinthető, hogy a jelzőrendszer tagjait az esetkonzultációra és esetkonferenciára meghívják, a védelembe vételi tárgyalásra viszont nem.

5. Pályázatok

2001 nyarán a mindennapos munka és egymás jobb megismerése lehetőséget teremtett arra, hogy a jövőben a Szolgálat a jelzőrendszer tagjaival együtt közösen pályázzon különböző családi- és gyermekprogramokra.

További feladatok, tervek, avagy a jövő

A jelenlegi tanévben a Szolgálat szeretne a már elért szakmai szintről továbblépni. Ennek azonban elengedhetetlen feltétele a 0. szint – azaz a Szolgálat humán erőforrásainak – minőségi védelmének és szakmai továbbképzésének a biztosítása..

2002 tavaszától a Szolgálat a jelzőrendszer tagjaival telephelyenként egy-egy közös szupervíziós csoport illetve szakmai műhely felállítását tervezi, amelyek egy-egy problémát (pl.: gyermekbántalmazás) középpontba állítva dolgoznának ki közös cselekvési tervet.

A Szolgálat további rövid és hosszú távú tervei között szerepel a jelzőrendszer minden tagjával való, kétoldalú együttműködési szerződés megkötése, valamint a III. kerületi Gyermekvédelmi Kerekasztal – mint az óbudai gyermekvédelem legfontosabb fórumának – beindítása, amelyben az önkormányzati fenntartású intézmények képviselői mellett már számít a civil szektor aktív szerepvállalására is.

A dolgozatot lektorálta: Zanáiné Haleczky Katalin, a „KIÚT” Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat intézményvezetője.